

עבודה - היחיד במוסדות

"חפציבה נולדה וגדלה בשכונה חרדית. למדה עד גיל 16, לאחר מכן שודכה לגבר אותו היא לא יכלה לסבול. לאחר שסירבה לשידוך, וקיבלה תגובות נזעמות ומענישות מהמשפחה והשכנים, היא ברחה מהבית והגיע לסביבה עירונית חילונית. מכיוון שהשיגה קצת כסף ממכירת תכשיטים שירשה מסבתא שלה, לא הייתה לה בעיה למצוא דירה צנועה ולהתחיל לחפש פתרונות... עם זאת, השהיה בסביבה לא מוכרת יצרה מספר בעיות, הן פרקטיות והן נפשיות..."

1. יש לסיים את הסיפור בדרך מתאימה.

... חפציבה התקשתה למצוא עבודה בסביבתה החדשה. כל חייה למדה לימודי קודש, אשר ראתה בהם בעלי ערך רב ומספיקים כדי לקיימה בעתיד כאישה בוגרת. משפחתה וכל הסובבים אותה, הסבירו לה שלימודי התורה הקדושה הם שיפרנסו אותה, שהיא לא צריכה דבר פרט להם כדי להסתדר בעולם, ושבתורה יש הכול- אין צורך ללמוד דברים נוספים. כעת גילתה חפציבה, כי היא צריכה להתחרות בשוק העבודה עם צעירים חילוניים משכילים ומיומנים ממנה, המדברים שפה עברית השונה מזו שהיא מכירה מהבית, מלאת ניואנסים שהיא איננה מבינה. היא תבין שהיא תצטרך להתחיל את חייה החדשים מנקודה נמוכה מאוד, ואם תהיה מעוניינת להתקדם, עליה להשלים השכלה רבה, שבעבור הצעיר החילוני בן גילה היא דבר המובן מאליו.

בנוסף, משפחתה של חפציבה סירבה לחדש את הקשר עמה, לאחר שעשתה את המעשה ה"נורא" וה"נמהר". למעשה, הוריה מתייחסים אליה כאל מתה ואף ישבו עליה שבעה. הניתוק החד מסביבתה הקודמת, וקשיי הקבלה וההתמודדות עם הסביבה החדשה, יצרו אצלה בעיות זהות, והיא מתקשה להגדיר, אף בפני עצמה, מי היא ומה היא, לאיזו זהות היא שייכת וכיצד עליה לנהוג בעולם.

2. מדוע היה קשה לחפציבה מעשית ונפשית?

כדי להסביר את קשייה של חפציבה להתמודד עם הצעד שעשתה, עלינו תחילה לעמוד על מאפייניהם של מוסדות כוללניים, בהקשרה של החברה החרדית, אותה חפציבה נטשה, וכיצד חלק מהם חלים על אותה חברה. אמנם, נכון הדבר שהחברה החרדית איננה מהווה 'מוסד' במובנו המקובל והפשוט של המילה. עם זאת, במובנים לא מעטים היא אכן עונה על ההגדרות של הטוטאליות הכוללנית שנהגו ונטבעו על ידי ארווינג גופמן.

אני טוען שהחברה החרדית מאופיינת בסממנים רבים של מוסדות כוללניים. כך למשל, היא איננה מאפשרת לחבריה להיחשף לנורמות המקובלות של החברה החילונית המקיפה אותה (ונרחיב על כך

בהמשך). החברה החרדית מהווה דוגמא לכיצד קבוצות שונות מסוגלות להגן על הייחודיות שלהן ולשמר אותה. זאת, על ידי הפעלתן על שליטה ובקרה על חבריהן וסגירות מן העולם החיצוני.

מאפייניה של החברה החרדית, הקשורים במאפיינים של מוסדות כוללניים, מדוברים ואף נאמרים במפורש בספרות המחקרית. זו טוענת כי בתגובה לחורבן עולם הישיבות החרדי האירופאי בשואה, וכתגובה למשיכתם של צעירים חרדים לציונות, לסוציאליזם ולחילוניות, עד מחציתה של המאה הקודמת, הקהילה החרדית צמצמה את ההבדלים בין תתי-קבוצות בתוכה. במקביל, היא התאחדה סביב זהות-מובלעת חרדית משותפת, המדגישה את השוויון (Hakak & Rapoport, 2012).

מוקפת על ידי יהודים לא חרדים, ואף חלקם לא מאמינים כלל, אשר אורחות חייהם הם חילוניים ומודרניים, גבולות המובלעת בוצרו היטב. זאת, על מנת להגביה את החומות, ולהגביר את הבידוד של חברי החברה החרדית מן העולם החיצוני. כך למשל, הישיבות והאולפנות החרדיות פועלות כמוסדות כוללניים לכל דבר ועניין, ואלו מספקות את כל צורכי התלמידים שלהן, ממערך חברתי נוח ומגן ועד למזון ומגורים (Hakak & Rapoport, 2012).

גם ברוך שפיגל מתכתב עם מושג המוסד הכוללני של גופמן, בהתייחסו לחברה החרדית. לטענתו, החברה החרדית היא חברה כוללנית-מאופיינת בשמרנות יתרה, המקדשת את המסורת הדתית היהודית ואת הקיום הקפדני והדקדקני של מצוותיה. בנוסף לכך, היא מציעה לחבריה מכלול תרבותי מקיף המהווה אלטרנטיבה רדיקלית לתרבות המערבית המודרנית המקיפה אותה (שפיגל, 2011).

הדבר בא לידי ביטוי מובהק, במיוחד במוסדות מערכת החינוך החרדית. זו נתפסת ככלי המרכזי לשימורן של המסורת והמורשת של החברה החרדית, וכמשכיר לקיומה של חברה זו כפי שהיא, עם שינויים מזעריים ומועטים ככל הניתן. לכן, התפיסה החינוכית של החרדים היא תפיסה חינוכית כוללנית, המקיפה את כל עולמם של תלמידיה. בהתאם לתפיסתו של גופמן, מוסדות החינוך החרדיים תובעים מתלמידיהם את זמנם ועניינם, וזאת בתמורה לסיפוקו של עולם תוכני שלם להתמודדות עם העולם שמחוץ למוסד החינוכי. רוב יומו של התלמיד, או התלמידה, מתנהל בצמידות לתלמידות או התלמידים האחרים. המוסד מאופיין בשליטה וכפייה כלפי תלמידיו, ומטרתו היא לדאוג להשתלבותם הראויה והנכונה כתלמידי חכמים בחברה החרדית (שפיגל, 2011).

המאפיינים של מוסדות כוללניים, שקבע גופמן ורלוונטיים לדעתי לאפיונה של החברה החרדית, ולסיפורה של חפציבה, הינם:

- מוסדות כוללניים הינם מוסדות אשר תובעים חלק ניכר מהזמן של אלו החברים בהם (או אף את כולו), ומספקים להם עולם תוכן משלהם. בנוסף, מוסדות אלו מאופיינים בנטיות שתלטניות.
- כל שטחי ותחומי החיים השונים, מתנהלים באותו המקום. בנוסף, הם כפופים לאותה הרשות.
- תוכנה של כל אחת מן הפעילויות במקום מוצג כמרכיבה של תכנית כוללת ובעלת היגיון. זו מיועדת למלא אחר מטרותיו הרשמיות של המוסד הכוללני.
- שפע של כללים ותקנות, המופעלים ומיושמים בדקדקנות ובקפדנות רבה.